

СОЦІОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ ОСВІТИ

SOCJOLOGIA I EDUKACJA KULTURALNA

УДК 37.011.33:005.3

Maria Chmielewska

ORCID iD 0000-0001-5622-1441

Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki,
Dziekan Wydziału Pedagogicznego Szkoły Wyższej
im. Pawła Włodkowica w Płocku,Al. Jana Kilińskiego 12, 09-402 Płock, Rzeczpospolita Polska,
mchmielewska@wlodkowic.pl

ZJAWISKO AGRESJI JAKO PROBLEM SPOŁECZNY

Agresja współcześnie jest zjawiskiem powszechnym, obecnym we wszystkich obszarach działalności. Aktualnie wskazuje się na agresję jako nieodłączny element życia młodego człowieka, który ma poważne konsekwencje w życiu prywatnym i społecznym. Nie ulega wątpliwości, że w „w każdym człowieku drzemie przemoc i agresja, jedynie warunki, w jakich się znajduje decydują o ujawnieniu tej tendencji”. Autorka zastanawia się nie nad możliwością wyeliminowania agresji, ile na ograniczeniu i próbie zapanowania nad tym zjawiskiem.

Słowa kluczowe: agresja; nieletni sprawca; czyn zabroniony.

© Chmielewska Maria, 2019

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2019.8.5764>

*„Na drodze przemocy nie można dotrzeć
do lepszej przyszłości ...”
/Jan Paweł II/*

Wstęp. Celem artykułu jest analiza zjawiska agresji w oparciu o literaturę, ze szczególnym zwróceniem uwagi na uwarunkowania zarówno biologiczne jak i społeczno-kulturowe. Autorka wiele miejsca poświęciła też zagadnieniom związanym przeciwdziałaniu i zwalczaniu agresji. Zjawisko agresji we współczesnym świecie stanowi olbrzymi problem społeczny. Zasięg, różnorodność form oraz konsekwencje agresji natury psychologicznej, socjologicznej, zdrowotnej

i ekonomicznej wymagają wzmożonej współpracy wielu obszarów życia społecznego i naukowego. Należy zastanowić się, jeżeli nie nad możliwością wyeliminowania, to ograniczenia i zapanowania nad tym zjawiskiem.

Rodzaje i postaci agresji. Ze względu na pochodzenie czynności agresywnych w literaturze wskazuje się na kilka rodzajów agresji (Wolińska, 2000, s. 16-20). Po pierwsze jest to agresja gniewna jako «wrodzona reakcja organizmu na zablokowanie dążeń

lub doznanie szkody». Po drugie agresja instrumentalna jako wyuczona czynność sprawiająca ból, cierpienie, szkodę, zaś podstawową jej funkcją jest redukcja ważnych dla jednostki potrzeb. Jest podejmowana z premedytacją tzw. «zimna» agresja, dla realizacji celów i planów. Po trzecie jest to agresja zadaniowa wywołana ze względu na realizowane zadania, np. związane z pełnieniem określonych ról społecznych rodzica. Biorąc pod uwagę czynniki społeczno-kulturowe, jako wartościujące kryterium podziału agresji wymienia się także agresją dopuszczoną przez daną kulturę jak kary, więzienia, wojny, jak również odrzuconą przez nią (Obuchowska, 1989, s. 27–41).

J. Ranschburg dokonał podziału agresji ze względu na moralne treści zachowania

i wymienił w tej grupie agresję społeczną i prospołeczną. Następnie dokonał próby rozróżnienia na agresję afektywną i instrumentalną odpowiadając na pytanie, czy agresja jest narzędziem czy celem działania. W grupie ostatniej umieścił zaś agresję ze względu na charakter zachowań, wskazując na agresję obronną i atakującą (1980, s. 56).

P. G. Zimbardo (1996) zaś wprowadza definicję agresji prospołecznej jako służącej celom akceptowanym społecznie, takim jak zmuszanie do przestrzegania prawa lub karanie za łamanie zasad. Cel przeciwny i nie akceptowany społecznie (niszczący) realizuje zaś agresja aspołeczna (s. 584).

Należy także wskazać, że rodzaj agresji uzależniony jest od kryterium podziału.

Tabela 1.

Podział agresji

Kryterium podziału	Rodzaje agresji
Ze względu na kierunek	1. a) skierowana na istoty żywe: - na innych ludzi, - na samego siebie (samoagresja). b) skierowana na przedmioty martwe (niszczenie, wandalizm). 2. a) skierowana na grupę, b) skierowana na poszczególne osoby.
Za względu na podmiot agresji	a) agresja indywidualna (agresorem jest określona jednostka), b) agresja grupowa (agresorem jest grupa osób).
Ze względu na formy	1. a) agresja bezpośrednia, b) pośrednia, c) agresja przemieszczona. 2. a) agresja czynna, b) agresja bierna. 3. a) agresja słowna: - bezpośrednia, - pośrednia, b) agresja fizyczna: - bezpośrednia, - pośrednia. 4. a) jawna, b) ukryta.
Ze względu na złożoność	a) zachowania agresywne proste, b) zachowania agresywne złożone.
Ze względu na sposób realizacji	1. a) agresja behawioralna, b) agresja wyobrażeniowa. 2. a) agresja behawioralna, b) agresja symboliczna, c) agresja tematyczna.
Ze względu na mechanizmy regulacji agresji i wrogości	a) agresja reaktywno-emocjonalna, b) agresja uruchamiana przez wewnętrzną potrzebę sprawienia bólu i cierpienia, c) agresja jako narzędzie realizacji życiowych celów jednostki.
Ze względu na warunki zewnętrzne	1. a) agresja impulsywna, b) agresja instrumentalna. 2. a) agresja frustracyjna, b) agresja wyuczona. 3. a) agresja wywołana zachowaniem się innych osób, b) agresja wywołana wypowiedziami innych osób, c) agresja wywołana niepowodzeniami we własnym działaniu.
Ze względu na cel	a) zamierzona, b) niezamierzona.

W literaturze przedmiotu najczęściej wskazuje się na agresję nieletnich fizyczną, słowną (psychiczną) oraz samoagresję, dlatego Autorka odniesie się tylko do tego podziału.

Agresja fizyczna. Agresja fizyczna to nic innego jak przemoc fizyczna, której celem głównym jest wymuszenie na drugiej stronie pewnych zachowań i podporządkowanie go woli innej osoby (Liberska, & Matuszewska, 2001, s. 81). Wiąże się ona ściśle z naruszeniem nietykalności cielesnej drugiej osoby poprzez świadome i celowe powodowanie obrażeń cielesnych. Agresja fizyczna to także pojedyncze zachowania takie jak: uderzenia, potrącenia, szarpanie, wrywanie przedmiotów, ciągnięcie za różne części ciała, podstawianie nogi i kopanie. Wśród młodych sprawców przestępstw przejawia się ona często w postaci bójek, przestraszania, drażnienia, wybuchów złości skierowanej na kogoś lub coś. To agresja bezpośrednia. Należy jeszcze uwzględnić agresję fizyczną pośrednią, która mając za cel wyrządzenie szkody określoneemu przedmiotowi, nie przybiera formy bezpośredniego ataku na ten przedmiot. Chodzi mianowicie o przeszkadzanie komuś w wykonywaniu czynności (zakłócanie spokoju, przerywanie uwagi), dokuczanie przez czynności sprawiające przykrość lub drażniące daną osobę, sporządzanie obraźliwych rysunków, chowanie, zamianę czy psucie przedmiotów należących do danej osoby (Skorny, 1968, s. 180-214).

Agresja fizyczna młodego człowieka może być skierowana również przeciwko rzeczom i przybiera wówczas postać wandalizmu. To często niszczenie przedmiotów albo cudzej własności, która przybiera często postać całkowitej dewastacji (Schmidt, 1998, s. 20-25).

Agresja słowna i samoagresja. Wydaje się, że agresja słowna jest postacią niezwykle niebezpieczną, bo przybiera formę przemocy psychicznej. «Polega na posługiwaniu się bodźcami werbalnymi, szkodliwymi dla atakowanej osoby, wywołującymi u niej strach, poczucie krzywdy lub odrzucenie uczuciowe» (Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, 2003, s. 42). Celem jest «używanie słów, które atakują, ranią, karzą wierzyć w fałsz lub dają o kimś fałszywe świadectwo» (Evans, 1996, s. 87-111). Nie ulega wątpliwości, że to agresja, która nie rani ciała, tylko duszę i osobowość, jest atakiem wymierzonym w umiejętności, równoznaczna z manipulacją i próbą sprawowania kontroli. Jest o tyle niebezpieczna, bo nie zawsze widoczna. Przejawia się często próbą wywarcia wpływu na drugą osobę poprzez

napastliwe i poniżające stwierdzenia wypowiedane szczerym i troskliwym tonem.

Warto w tym miejscu wskazać na przemoc psychiczną, która przybiera z reguły postać werbalnego odbierania bądź ograniczania swobody i uprawnień przysługujących danej osobie. Jest trudnym do spostrzeżenia rodzajem przemocy, gdyż nie pozostawia śladów na ciele, ale kaleczy psychikę młodego człowieka. Należy przypuszczać, że często występującą postacią agresji słownej są wypowiedzi poniżające osobę atakowaną — wyśmiewanie, kpiny, złośliwe uwagi połączone z naśladowaniem gestów, mimiki, wyglądu, sposobu zachowania się drugiej osoby, a nade wszystko złośliwe przezwiska. Rodzajem agresji słownej jest także rozpowszechnianie nieprawdziwych bądź tendencyjnie zinterpretowanych informacji o danej osobie: obmawianie, szkalowanie, plotkowanie, wydawanie nieprzychylnych, krzywdzących opinii. Specyficzną formą tego typu zachowań jest skarżenie, donoszenie osobom trzecim o czyimś wykroczeniu, wpływające nie z troski o przestrzeganie zasad współżycia, lecz z chęci zaszkodzenia określonej osobie i nadziei na spowodowanie przykrych dla niej konsekwencji. Zachowanie agresywne przejawiać się może również w słownym zachęcaniu innych młodych ludzi do agresji, tj. podżeganiu do ataku fizycznego lub słownego wobec określonych osób (Skorny, 1968, s. 180-214), przy czym należy pamiętać o odpowiedzialności karnej wynikającej z art. 18 § 2 kodeksu karnego (Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r.).

Należy przypuszczać, że każdy przejaw agresji słownej narusza osobiste granice człowieka, chroniące jego indywidualność. Rany w psychice pozostawiają bowiem niezatarty ślad. Prawdopodobnie raz usłyszane obelgi i doznane upokorzenia wracają, nie dając o sobie zapomnieć.

Samoagresja to z kolei częsty przejaw «ataku na samego siebie w formie werbalnej lub fizycznej» (Kubacka-Jasiecka, 1975, s. 30), często prowadzący do samouszkodzenia lub samobójstwa nieletniego, w wyniku postrzegania siebie jako źródła frustracji. Często jest też wynikiem przeniesienia wrogiego stosunku do otoczenia w warunkach zablokowania innych możliwości wyrażania agresji (Suchańska, 2001, s. 153-166).

Dla przykładu warto podać najczęstsze formy samouszkodzeń u nieletnich. To nacinanie skóry, poparzenia wodą, parą lub substancjami chemicznymi, zadawanie sobie ciosów lub obijanie się o ściany. Do innych sposobów zadawania sobie ran zaliczyć można: drapanie, nakłuwanie, gryzienie, pocieranie i wprowadzanie pod

skórę lub w otwory ciała ostrych przedmiotów. Rzadsze formy samouszkodzeń to podwiązywanie kończyn, wyrwanie włosów, polykanie ostrych przedmiotów lub szkodliwych substancji (Babiker, & Arnold, 2003, s. 21-25).

Należy przypuszczać, że ataki wobec własnej osoby różnią się od innych zachowań destrukcyjnych stopniem zagrożenia dla życia, interpretacją społeczną, intencją, celem, bezpośredniością i natychmiastowością obrażeń.

Przyczyny zachowań agresywnych. Z dotychczasowych badań nad etiologią zachowań młodych ludzi wynikają główne czynniki odpowiedzialne za stymulowanie i podtrzymywanie zachowań agresywnych. Jak wynika z przeglądu literatury, do tej grupy czynników zalicza się przede wszystkim zawężanie kontaktów rodziców z dziećmi, zła sytuacja materialna rodziny, emocjonalne podejście do informacji przekazywanych w środkach masowego przekazu, stymulacja wyobraźni obrazami agresywnymi w telewizji i na kasetach video, brak umiejętności w zakresie negocjowania, rozwiązywania problemów, mediacji i radzenia sobie ze stresem, przenoszenie nie rozwiązanych problemów na dzieci i młodzież (Nowakowska, 1998, s. 11-15). To tylko niektóre czynniki, do których należy ponadto dołączyć brak zajęcia, nudę czy poczucie bezradności, które są powodem tworzenia nieformalnych grup nieletnich, będących sprawcami czynów karalnych. Rozważając uwarunkowania kulturowe agresji i przemocy należy zwrócić uwagę przede wszystkim na problem akceptowania w określonych środowiskach społecznie nie akceptowanych postaw i zachowań jako normalne i przyjęte np. zdobywanie rzeczy drogą kradzieży i wyłudzeń dla zaspokojenia potrzeb (Pospieszyl, 1994, s. 119-136).

Należy sądzić, że środowisko rodzinne (więzi emocjonalne, szacunek, równowaga wewnętrzna, nawyki emocjonalne) jest najważniejszym zewnętrznym czynnikiem w rozwoju agresji. Występowanie w rodzinie osoby agresywnej prowadzi do wykształcenia się modelu zachowania agresywnego dziecka. Rozwojowi agresji młodego człowieka służy również tolerowanie przez rodziców zachowań agresywnych własnych dzieci. Tolerancja ta może przyjmować formę zezwolenia na zachowania agresywne, a nawet zachęcania do nich, czy też nie karanie tego typu negatywnych zachowań (Liberska, & Matuszewska, 2001, s. 80-87). Nie ulega zatem wątpliwości, że agresja w rodzinie jest konsekwencją niewłaściwych postaw rodzicielskich. Należy przypuszczać, że zagrożenie

prawidłowego funkcjonowania rodziny jest tym większe, im większa jest kumulacja różnego rodzaju problemów (Pospieszyl, 1994, s. 119-136). To problemy ekonomiczne, małżeńskie, a co się z tym wiąże poczucie izolacji społecznej (Pospieszyl, 1994, s. 146).

Jak już wcześniej wspomniano, agresja młodego człowieka może być wynikiem pewnych negatywnych wzorców i modeli agresji, które dają się zaobserwować w bliższym i dalszym otoczeniu. W literaturze wskazuje się, że agresywność jest między innymi wynikiem uczenia się poprzez obserwowanie i naśladowanie agresji w środowisku wychowawczym. Prawdopodobieństwo wyuczenia się agresywnych form zachowania zależy od częstotliwości występowania agresji w otoczeniu, przejawianie jej przez osoby znaczące (np. opiekunowie), obserwowanie agresji nagradzanej (np. w postaci uzyskanej przewagi, zmuszania jednostki do określonego zachowania), a także częstotliwość dostarczania okazji do zachowania agresywnego. Agresywne zachowanie nie tylko dostarcza wzorców zachowania, ale także sposobów instrumentalnego wykorzystania agresji. Należy sądzić, że wyjątkowo dużym zbiorem czynników społecznego uczenia się są środki masowego przekazu — a zwłaszcza telewizja i Internet (Aronson, 2001, s. 259).

Jak wskazują Autorzy M. Braun-Gałkowska i I. Ulfik (2000, s. 53) «związek między oglądaniem scen przemocy, a agresywnością postaw u dzieci i młodzieży uznany został przez badaczy za tak już oczywisty, iż właściwie od lat osiemdziesiątych badania nie zajmują się problemem, czy powiązania takie istnieje, a jedynie precyzują coraz to inne aspekty tego związku». Należy przyznać rację, że telewizja pokazuje przemoc i agresję w postaci bójek, napadów, gwałtów i morderstw, jako nieodłączny element życia. Tym bardziej, że modelami są osoby, czy postacie akceptowane społecznie, posiadające autorytet. Wówczas zaczyna działać mechanizm identyfikacji z modelem, przejawiający się w upodobnieniu do niego pod kątem wyglądu, ubioru i zachowania (Sankała, Należy pamiętać, że agresywność podnosi się również wskutek obniżenia wrażliwości na cudze cierpienie pod wpływem oglądania scen zawierających agresję, a ponadto wskutek powiększania się tolerancji wobec agresji. Jak wskazuje Zimbardo, „oglądanie sfilmowanych aktów agresji (zwłaszcza, gdy są one przedstawione realistycznie) może być bardzo podniecające. Widzowie stają się pobudzeni emocjonalnie i zwykle zapamiętują więcej treści agresywnych niż nieagresywnych. Jednakże

po wielokrotnym obejrzeniu scen przemocy przyzwyczajają się do niej i doznają mniejszego pobudzenia emocjonalnego niż na początku”.

Prawdopodobnie ilość czasu, jaki spędza młody człowiek przed ekranem, z którego płynie przemoc, wzbudza w nim agresję słowną, wulgaryzmy, prowadzi do kłótni i wyzwala fantazje, ograniczając wrażliwość na zło i krzywdę. Rzutuje również na zachowania lękowe, trudności z zasypianiem i koszmary nocne, zaś stopień i cykliczność oglądanych wzorów zachowań sprawia, że nabierają one cech społecznego przyzwolenia. Oczywiście jest, że stopień i częstość naśladownictwa uzależniona jest od położenia oglądającego, jego poprzednich doświadczeń, stanu umysłu i wzorów zachowania w bezpośrednim środowisku.

E. Aronson wskazuje na kilka powodów, dla których kontakt z przemocą pokazywaną w telewizji mógłby zwiększać agresywność: „Jeśli oni mogą to robić, to i ja mogę”, „Ach, więc tak się to robi”, „Myślę, że uczucia, których doświadczam, muszą być uczuciami agresywnymi”, „Hm, jeszcze jedna brutalna bijatyka; co jest na innym kanale?”. Należy sądzić, że systematyczne oglądanie pornografii z przemocą może doprowadzić do znieczulenia emocjonalnego i gruboskórnych postaw wobec siebie i innych¹. Podobnie sytuacja wygląda z grami komputerowymi, które powodują wypaczenie podstawowych wartości moralnych, pomieszania tego, co dobre, z tym, co złe². Wiadomo jest, że w 2018 r. Światowa Organizacja Zdrowia zamierza wpisać uzależnienie od gier wideo na listę chorób psychicznych.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że w dzisiejszych czasach Internet dogłębnie przedostał się do życia społecznego. Pokonał bariery wiekowe, wpłynął na naszą świadomość i podświadomość. Wyzaczył poziom i charakter życia, umożliwił zaspokajanie potrzeb, wpłynął na kształtowanie postaw, a także wyznaczył sposoby i formy komunikowania się. Należy mieć nadzieję, że nie do końca zniewoli młodzieńcze umysły.

Rozpatrując problem zjawiska agresji nie można pominąć wpływu, jaki na zachowanie agresywne młodego człowieka ma nawet niewielka dawka alkoholu, jednak tylko wówczas, gdy młody człowiek znajdzie się pod wpływem intrygi i prowokacji i nie ma możliwości wyboru zachowania alternatywnego. Nie ulega wątpliwości, że większość czynów karalnych nieletnich

sprawców dokonywana jest właśnie pod wpływem alkoholu. Zapominają oni, że alkohol nie jest okolicznością łagodzącą, ani usprawiedliwieniem przed sądem, zaś częste picie alkoholu prowadzi do zmian osobowości. Zmiany, jakie temu towarzyszą to silne rozdrażnienie, gwałtowny wzrost agresji w procesie trzeźwienia, przykre dolegliwości fizyczne i przymus natychmiastowego zdobycia kolejnej dawki alkoholu. Młody człowiek w takim stanie gotów jest posunąć się do popełnienia przestępstwa lub dokonać ataku zemsty na osobach, które jej zdaniem go upokorzyły lub udaremniły plany. Taki stan prowadzi często do samobójstwa i samouszkodzenia. Obok alkoholu należy wskazać na kolejny czynnik wzrostu agresji, jakim jest zażywanie narkotyków lub dopalaczy. Należy tu wymienić amfetaminę, jako środek pobudzający wywołujący paranoję, zwiększający wrogość i ograniczający efektywne interakcje społeczne.

1. Pomoc ofiarom agresji i przemocy

W Polsce istnieje wiele organizacji pomagającym ofiarom agresji i przemocy. Należy tu wymienić stowarzyszenia, fundacje i kluby, które zapewniają dla ofiar przemocy telefony zaufania, punkty informacyjno-konsultacyjne, ośrodki pomocy, schroniska i świetlice dla dzieci.

Należałoby jednak postawić pytanie, jak pomóc agresorowi. Pierwszym i wydaje się, niezmiernie ważnym elementem przeciwdziałania agresji jest dostrzeżenie problemowi wyeliminowanie jego przyczyn. Z dotychczasowych rozważań wynika, że ważnym czynnikiem jest likwidacja źródeł frustracji młodzieży, poprzez opracowywanie dla nich odpowiednich programów szkoleniowych oraz tworzenie docelowo miejsc pracy, szczególnie, jeśli chodzi o młodzież z rodzin patologicznych, gdzie życie toczy się na pograniczu nędzy, a bycie „cwaniakiem”, czy „twardzielem” staje się naturalnym odruchem obronnym. Według E. Kube, zapobieganie agresji i przemocy oblige do zorganizowania sprawnej sieci służb socjalnych, wykwalifikowanych w udzielaniu pomocy i zaopatrzonego w instrumenty egzekwowania uzgodnionych z zainteresowanymi ustaleń do zmiany ich sytuacji. Wysoki poziom zagrożenia poczucia bezpieczeństwa bezwarunkowo oblige do poprawy skuteczności działań policji, ale też aktywizacji środowisk lokalnych do ochrony przed agresją i wandalizmem i bezpieczniejszego kształtowania warunków życia.

Dużą odpowiedzialność zapobiegania przestępczości spoczywa również na środkach masowego przekazu z uwagi na przedstawienie

¹ Tamże, s. i *wychowawców katolickich*, nr 12 (108) 2001. 266.

² 2001.

fikcyjnej i realnej przemocy z odpowiednimi jej wzorcami rozwiązywania problemów. Mogą one bowiem przyczynić się do uczynienia tabu z przemocy dla ofiar, jak i wskazania możliwości rozwiązywania konfliktów bez przemocy.

Najlepszą formą pomocy zalecaną przy agresji jest postępowanie psychologiczne, czyli zastosowanie psychoterapii. Jak wskazuje A. Frączak, „psychoterapia to zarówno sam proces leczenia, jak i zespół technik psychologicznych używanych w celach leczniczych”.

Różne sposoby oddziaływań ukierunkowanych na zmianę człowieka wskazują koncepcje psychologiczne człowieka: psychoanalityczna, behawioralna, humanistyczna i poznawcza. Przyjmują one człowieka za istotę reaktywną, kierowaną przez środowisko zewnętrzne lub uzależnioną od wewnętrznych popędów, czy też istotę autonomiczną, z natury dobrą, rozwijającą się i aktualizującą własne możliwości albo zgodnie z posiadaną wiedzą przystosowującą się do świata i kształtującą go.

Należy przypuszczać, że samo ukaranie agresora nie rozwiązuje dramatu młodego człowieka, a często wywołuje skutek wręcz przeciwny, bo skłania go do szukania bardziej wyszukanych form przemocy.

Formy pomocy psychokorekcyjnej z agresorami przewidują cztery podstawowe zadania. To przede wszystkim zmiana przekonań agresora, jego wyobrażeń na temat przemocy, a także dostarczenie wiedzy dotyczącej konsekwencji stosowania przemocy. Po drugie mobilizacja agresora do pogłębiania samoświadomości, uświadamianie sobie przeżywanych emocji określonych sytuacjach interpersonalnych, przede wszystkim związanych z prowokacją do agresji. Następnie opanowanie sposobów radzenia sobie ze stresem i ukształtowanie umiejętności kontroli gniewu.

Kolejna forma pomocy w myśl ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, udzielana jest przez gminy, do zadań której należy m.in. „udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychologicznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie”. Zakłada się, że zadania te powinny być umieszczone w gminnym programie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Należy pamiętać, że z pomocy udzielanej w ramach gminnego programu rozwiązywania problemów alkoholowych mogą korzystać ofiary przemocy także wtedy, gdy w rodzinie nikt nie nadużywa alkoholu.

Kolejną instytucją świadcząca pomoc jest służba zdrowia. Zjawisko agresji i przemocy kwalifikuje się do zakresu sytuacji objętych świadczeniami zdrowotnymi, ponieważ bardzo często towarzyszą mu wyraźne uszkodzenia zdrowia somatycznego i zawsze występują poważne uszkodzenia zdrowia psychicznego.

W dziedzinie pomocy ofiarom agresji i przemocy, oprócz udzielania pomocy medycznej ważna jest diagnoza sygnałów świadczących o przemocy, bowiem wiadomo jest, że ofiary chcą to ukryć. Następnym ważnym zadaniem służby zdrowia jest poinformowanie o miejscach i warunkach wystawienia obdukcji, wystawienie zaświadczenia lekarskiego o stwierdzonych obrażeniach, powiadomienie innych służb np. policji, pomocy społecznej o zaistniałej sytuacji, powiadomienie organów ścigania o stwierdzeniu lub podejrzeniu popełnienia przestępstwa np. ślady ciężkiego uszkodzenia ciała.

Istotną kwestią jest też działalność ośrodków pomocy społecznej, które dysponują instrumentami w celu przewyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których rodziny same nie są w stanie pokonać. Pomoc społeczna może być udzielona w przypadku ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, alkoholizmu, narkomanii, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, bo wszystkie te sytuacje mogą mieć wpływ na występowanie agresji przemocy wobec bliskich bądź z niej wynikać.

Wśród instytucji zajmujących się pomocą ofiarom przemocy i agresji oraz agresorom należy wskazać Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Ogólnopolskie Porozumienie Osób, Instytucji, Organizacji Pomagających Ofiarom Przemocy w Rodzinie — Niebieska Linia oraz Niebieskie Karty zakładane ofiarom przemocy. Wśród innych form należy wskazać na telefony zaufania, grupy spotkaniowe (samopomocy) np. grupy Anonimowych Alkoholików (AA), schroniska dla kobiet, dzieci i ofiar przemocy oraz podręczne informatory w formie broszur zawierające adresy i telefony instytucji świadczących pomoc ofiarom przemocy, jak również uwagi zachęcające do zwrócenia się o pomoc, poprzez umieszczenie haseł typu „nie zasłużyłeś by cię bito lub krzywdzono”, „przemoc jest przestępstwem”.

Podsumowanie

Na podstawie dotychczasowych obserwacji można stwierdzić, że codzienność dostarcza szeregu przykładów świadczących o agresji wśród młodych ludzi. Może istnieć wiele przyczyn, z powodu których ktoś przejawia agresję,

jednak w tej materii nie można pozwolić sobie na uogólnienia. Do każdej bowiem sytuacji przejawianej agresji trzeba podejść indywidualnie i szczegółowo rozpatrzyć. Chodzi przede wszystkim o to, aby zacząć od zwrócenia uwagi na środowisko rodzinne.

Studia literaturowe i analiza zebranego materiału pozwalają na sformułowanie wniosku, że zjawisko agresji we współczesnym świecie stanowi olbrzymi problem społeczny. Zasięg, różnorodność form oraz konsekwencje agresji natury psychologicznej, socjologicznej, zdrowotnej i ekonomicznej wymagają wzmoczonej współpracy wielu obszarów życia społecznego i naukowego. Oczywiście rozważania w niniejszym artykule nie wyczerpują całokształtu problematyki związanej z agresją wśród nieletnich sprawców, ale podjęta analiza wskazuje, że często dane przekazywane na temat zjawiska mogą być mylące

i niewiarygodne, czy też z racji utajnienia wielu aktów agresji, czy też z racji wyolbrzymienia problemu lub fantazjowania i przekazywania go jako własne doświadczenia.

Podsumowując, można stwierdzić, że problem istnieje i zwiększa się, a otwartość życia społecznego go eksponuje, czyniąc go bardziej widocznym. Niezależnie jednak od tego, czy zjawiska agresji są marginalnym przypadkiem czy regułą, należy uczynić wszystko, aby je zminimalizować.

Profilaktyka i pomoc, której celem jest wyjście naprzeciw agresji powinna być podejmowana nie tylko ze względu na osobiste dobro młodego człowieka, ale także ze względu na społeczny i psychologiczny wydzźwięk tego zjawiska.

Człowiek, który z konieczności zmuszony jest żyć w danym środowisku, nie musi być bezradny i smutny, nie może być też bezbronną ofiarą.

References:

I. Wykaz aktów prawnych

- Suchańska A., *Autodestruktywność pośrednia — samoagresja czy deficyt ochronny?* [w:] *Agresja i przemoc*, (red.) M. Binczycka-Anholcer, Warszawa-Poznań 2001.
- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2001.
- Babiker G., Arnold L., *Autoagresja — mowa zranionego ciała*, Gdańsk 2003.
- Brawn-Gałkowska M., Ulik I., *Zabawa w zabijanie*, Lublin 2000.
- Danielewska J., *Agresja u dzieci — szkoła porozumienia*, Warszawa 2002.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003.
- Evans P., *Toksyczne słowa*, Warszawa 1996.
- Frączek A., Szostek M., *Programowanie psychoterapii w oparciu o teorię uczenia się* [w:] *Psychologia wychowawcza*, nr 4/1967.
- Gajewski M., *Niebezpieczne gry komputerowe* [w:] *Wychowawca — Miesięcznik nauczycieli i wychowawców katolickich*, nr 12 (108) 2001.
- Kirwil L., *Wpływ telewizji na dzieci i młodzież* [w:] *Problemy opiekuńczo-wychowawcze*, nr 6/1995.
- Kołodziejska D., *Telewizja wpływa na rozwój dziecka*, *Edukacja i dialog*, nr 3/2002.
- Kosińska-Dec K., Jelonkiewicz I., *Picie alkoholu a agresja interpersonalna wśród młodych dorosłych* [w:] *Alkoholizm i Narkomania*, tom 13, nr 2, Warszawa 2000.
- Kubacka-Jasiecka D., *Funkcjonowanie społeczne osób agresywnych i samoagresywnych*, Wrocław 1975.
- Kube E., *Przestępczość młodocianych z użyciem przemocy. Możliwości i szanse jej zapobiegania* [w:] *Przemoc w życiu codziennym*, (red.) B. Hołyst, Warszawa 1997.
- Cierpiałkowska L., *Grupy samopomocy — niewykorzystana forma leczenia przemocy* [w:] *Agresja i przemoc*; (red.) Binczycka-Anholcer M., Warszawa-Poznań 2001.
- Liberska H., Matuszewska M., *Wybrane czynniki i mechanizmy powstawania agresji w rodzinie* [w:] *Agresja i przemoc a zdrowie psychiczne*, (red.) M. Binczycka-Anholcer, Warszawa-Poznań 2001.
- Nowakowska M., *Cywilizacyjna stymulacja zjawisk agresji i przemocy* [w:] *Agresja i przemoc w szkołach polskich i niemieckich*, (red.) Ostrowska K. i Tatarowicz J., Warszawa 1998.
- Obuchowska I., *Agresja w perspektywie rozwojowej* [w:] *Agresja i przemoc a zdrowie psychiczne*, (red.) Binczycka-Anholcer M., Warszawa-Poznań 2001.
- Obuchowska, J. (1989). *Przemoc w wychowaniu*, *Kwartalnik Pedagogiczny* nr 4.

- Oddziaływanie środków masowego przekazu na dzieci [w:] Wychowawca — Miesięcznik nauczycieli i wychowawców katolickich*, nr 12 (108)/2001.
- Pospieszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994.
- Raczkowska J., *Zagrożenie, poczucie bezpieczeństwa, agresja przemocą, okrucieństwem [w:] Problemy opiekuńczo-wychowawcze*, nr 10/1993.
- Ranschburg J., *Lęk, gniew, agresja*, Warszawa 1980.
- Schmidt H. L., *Przemoc w szkołach niemieckich [w:] Agresja i przemoc w szkołach polskich i niemieckich*, (red.) Ostrowska K. i Tatarowicz J., Warszawa 1998.
- Skorny Z., *Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się*, Warszawa 1968.
- Wolińska J. M., *Agresywność młodzieży, problem indywidualny i społeczny*, Lublin 2000.
- Zimbardo P.G., Ruch F.L., *Psychologia i życie*, Warszawa 1996.

II. Wykaz aktów prawnych

- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1769.
- Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 487.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 2204.

ЯВИЩЕ АГРЕСІЇ ЯК СУСПІЛЬНА ПРОБЛЕМА

Хмелевська Марія, доктор педагогічних наук,
викладач біології в гімназії, декан педагогічного факультету,
Вища школа ім. Павла Влодковіца в Плоцьку,
ал. Яна Кілінського 12, 09-402 Плоцьк, Республіка Польща, pedagogika@wlodkowic.pl

Агресія в сучасному світі є соціальним явищем, присутнім у всіх сферах людської діяльності, яке потребує глибокого дослідження. У запропонованій статті вказано на актуальність зазначеної соціальної проблеми: на агресію як невід'ємний елемент життя молоді людини, яка має усвідомлювати її наслідки в особистому і суспільному житті. Авторка наголошує на тезі про те, що „в кожному дрімає насилля і агресія, які подразнюються всього лише за умов, у яких доводиться вирішувати та розкривати цю проблему та її тенденції”. У статті наголошено на використанні індивідуального підходу при вивченні кожного прояву агресії. При цьому увага акцентується на недопущенні узагальнень, припущень і упереджень у ході вивчення цього питання. Вивчення наслідків агресії психологічної, соціологічної, економічної природи вимагають посиленого співробітництва представників громадськості та науковців. Авторка публікації розмірковує не стільки над можливістю виключення агресії як складника суспільного життя молоді людини, скільки на обмеженні, попередженні і спробі протидіяти цьому явищу.

Ключові слова: агресія; неповнолітній винуватець; заборонений вчинок.

THE EVENT OF AGGRESSION AS A SOCIAL PROBLEM

Chmielewska Maria, Doctor of Sciences in Education,
Teacher of Biology in Gymnasium, Dean of the Faculty of Pedagogy,
Pawel Wlodkowic University College in Plock, 1
2 Jana Kilińskiego al., 09-402 Plock, The Republic of Poland, mchmielewska@wlodkowic.pl

Aggression is a common phenomenon today in all areas of activities. At present, aggression is identified as an inherent element of life of a young person and it has serious consequences in his private and social life. There is no doubt that “in every person there is violence and aggression, only the conditions in which he or she is, determine to reveal this tendency.” The author wonders not about the possibility of eliminating aggression, but on limiting it and trying to control this phenomenon.

Key words: aggression; juvenile; perpetrator; forbidden act.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2019

Прийнято до друку 30.10.2019